

Elke leraar is leraar Nederlands...

De rol van taal bij onderwijs en leren

1 oktober 2005

Auteurs: [Rita Rymenans](#), [Koen Van Gorp](#), [Harry Paus](#)

Volume: [35](#)

Nummer: [1](#)

Pagina's: 17-24

Documenten

- [vonk_jrg3501-03.pdf](#)

17 elke leraar is leraar nederlands de rol van taal bij onderwijs en leren rita rymenans koen van gorp harry paus een leraar wiskunde die zijn leerlingen een probleem voorlegt en dan probeert samen met hen tot steeds preciezer formuleringen te komen van het probleem van de oplossingsmethode en de rechtvaardiging daarvan geeft taalonderwijs dit citaat dateert al uit 1969 maar is nog steeds brandend actueel het is afkomstig uit een bijdrage van steven ten brinke in de allereerste moer met de sprekende titel moedertaalonderwijs en toch geen nederlands met dit artikel heeft ten brinke de basis gelegd voor de begrippen latitudinaliteit en longitudinaliteit die tot op de dag van vandaag nog steeds twee pijlers van de von zijn onderwijs nederlands in de breedte en in de lengte als het ware geheel in de lijn van dat gedachtegoed proberen we in deze bijdrage duidelijk te maken welke rol taal speelt bij onderwijs en leren in alle vakken en alle leerjaren 1 schooltaal thuistaal melk is een suspensie leraar je krijgt het witte wat we caseïne noemen dat is eh proteïne dat is goed voor je het helpt bij het vormen van de botten en het witte is voornamelijk de caseïne en daarom is het eigenlijk geen oplossing het is een suspensie van hele fijne deeltjes samen en water en verschillende andere dingen die in het water zijn verspreid jan meneer op mijn oude school schudde ik mijn melkflesje op en neer en toen ik er weer naar keek was de hele wand bedekt met eh zo iets als deeltjes en eh zouden dat de witte deeltjes in de melk kunnen zijn pieter ja en na verloop van tijd zullen ze naar beneden zakken naar de bodem dat is toch zo albert als melk zuur wordt dan ruikt het toch naar kaas he hans nou maar het is dan toch kaas als je het lang genoeg laat staan of niet leraar goed kunnen we doorgaan we zullen een paar vragen voor later bewaren uit van der aalsvoort van der leeuw 1992 p 8 oktober 2005 nummer 1 35e jaargang 18 aal en leren zijn onlosmakelijk met wat op school geleerd wordt is afgeleid elkaar verbonden zowel in het dages van de kennis die in verschillende weten lijks leven als op school dat alledaags schappelijke disciplines ontwikkeld is

elke leren en schools leren wel eens met elkaar wetenschap heeft tot doel de werkelijkheid kunnen botsen laat melk is een suspensie te ordenen en gebruikt daarvoor zijn eigen duidelijk zien de scheikundeleraar legt aan de grijpenapparaat en zijn eigen manier van de leerlingen uit wat een suspensie is en als denken en interpreteren chemicus bedient hij zich hiervoor van vak vakken als wereldoriëntaal taal caseïne proteïne suspensie om zijn tie scheikunde aardrijks tussen de niet abstracte uitleg wat te concretiseren haalt kunde biologie of tech waarneembare hij een voorbeeld aan waarvan hij zeker is nologische opvoeding fijne deeltjes van dat alle leerlingen het kennen melk maar willen de leerlingen inwij de chemicus en de daar knelt nu precies het schoentje den in kennis afgeleid van waarneembare leerlingen kijken naar diezelfde melk door een bepaalde weten witte deeltjes in hun alledaagse bril en zien een melkflesje schap het probleem is het melkflesje van witte deeltjes kaas al pratend proberen ze echter dat die weten jan en pieter hun ervaringskennis in verband te brengen schappelijke informatie gaapt een diepe met wat de leraar zegt die bijdragen pas meestal contextloos aan kloof sen echter niet in zijn referentiekader tus geboden wordt en min sen de niet waarneembare fijne deeltjes van der betrekking heeft op de chemicus en de waarneembare witte de direct waarneembare deeltjes in het melkflesje van jan en pieter omgeving of de eigen directe ervaringen gaapt een diepe kloof de leraar weet er van de leerlingen caseïne is onzichtbaar de geen raad mee en negeert de pogingen van bronstijd een eeuwigheid geleden en het jan pieter albert en hans om te leren door regenwoud ver van hun bed met elkaar te praten volume leraar weet je ook wat volume betekent maryse ja leraar leg dan eens uit wat het is maryse dat is de knop op het tv toestel naar nelissen van oers 2000 p 40 in de basisschool moeten kinderen de gebruikt dat de omgang met taal in de sprong leren maken van taal zoals ze die basisschool geleidelijk aan abstracter en onder elkaar gebruiken naar taal zoals die dus moeilijker wordt kan mooi geïllustreerd door de leraar en in schoolboeken wordt worden met het volgende voorbeeld als 35e jaargang nummer 1 oktober 2005 19 kleuters rond de herfst werken gaan ze met fiets waarmee de leerlingen dagelijks naar de juf naar het bos en verzamelen ze hopen school komen wordt eens de schoolpoort blaren daarmee wordt dan geknutseld en voorbij op een compleet versierd als leerlingen in het begin van de andere manier gespro lagere school over herfstbladeren leren dan ken de trapas onder schooltaal staat verzamelen ze nog slechts enkele bladeren steunt de trappers en is mijlenver af van de van iedere boomsoort een die worden dan draaibaar opgesteld het taal die de in hun werkboek geplakt en benoemd eens wiel laat de beweging van leerlingen thuis in de bovenbouw komen er helemaal geen de fiets toe² en het is hanteren echte blaren meer aan te pas de leerlingen niet langer gepast om werken dan met een schema van een blad een kat gecontextuali waarop de verschillende onderdelen van seerd te omschrijven als een blad moeten worden aangeduid de mijn buurvrouw heeft er een want een kat band met de voelbare wereld de echte bla dat is een dier met vier poten snorharen en ren wordt dus systematisch afgebouwd en het spint³ schooltaal staat mijlenver af van leerlingen moeten meer en meer leren den de taal die de leerlingen thuis hanteren ken over dingen die niet materieel aanwezig zijn voor dit denken over en leren omgaan met die abstractere

werelden inhouden moeten de leerlingen in de loop van het de leraar spreekt chi-nees onderwijs niet alleen steeds meer vaktaal bv hoofd en zijkanten gekartelde rand een extra complicerende factor is gelegen bladgroen fotosynthese gebruiken maar in het feit dat de leraar en de schoolboek moeten ze ook de schooltaal die de vaktaal schrijver specialisten zijn die zich in een omringt verwerven bv bladeren in plaats bepaalde wetenschappelijke discipline ver van blaren diept hebben zij bedienen zich van vaktaal om op een efficiënte en ondubbelzinnige die schooltaal of wat leerlingen met taal in manier over hun vak te communiceren bij de klas moeten doen is van een heel andere communicatie tussen deskundigen onder de moeilijkheidsgraad dan pakweg op de elkaar bewijst vaktaal prima diensten en speelplaats daar wordt vooral informatie doen er zich geen problemen voor zij uitgewisseld over feiten en onderwerpen weten precies wat er met suspensie volu waarbij de gesprekspartners nauw betrokken worden en mandragora bedoeld wordt ken zijn meestal worden dan gewoon wat echter in het onderwijs gebeurt is dat meningen geuit tot zeg die sticker van k3 een deskundige de leraar communiceert op je fiets in de klas is het denkwerk dat via met leken de leerlingen en het is in die de taal uitgevoerd wordt van een hogere context dat vaktaal en de omringende orde systematisch beschrijven vergelijkbaar schooltaal kan leiden tot diepe kloven van geen maken logische en chronologische onverstanebaarheid voor veel leerlingen verbanden leggen redeneringen uitdrukken spreekt de leraar chinees veronderstellingen formuleren conclusies trekken definities geven samenvatten een bijkomend probleem voor de leerlingen enzovoort de taalvariateit die daarbij in het secundair onderwijs is dat ze om de gebruikt wordt bevat veel abstracte voor vijftig minuten in een totaal andere realiteit den en complexe zinspatronen over hun terechtkomen een wereld van proefbuizen oktober 2005 nummer 1 35e jaargang 20 wandkaarten skeletten kubus sen of wat een afstand bestaat tussen de woordvorm voor ander fraais dan ook helemaal erg de vakterm en de betekenis het begrip wordt het als er woorden zijn die in twee een vak term kennen betekent niet automa verschillende vaktalen voorkomen maar tisch het achterliggen de begrip kennen de dan met een verschillende betekenis isole betekenis wordt niet altijd expliciteerd en ren bij natuurkunde betekent iets anders is vaak alleen maar gedefinieerd door de dan geïsoleerd wonen bij aardrijkskunde of plaats die het begrip inneemt in een hiërarchie als een vak term ook voorkomt in de leefwisk systeem voor een vakspecialist is wereldtaal van de leerlingen maar met een het niet abnormaal om het ene begrip te minder specifieke betekenis denken we definiëren met behulp van andere begrip maar aan suikers als synoniem voor sacpen zoals de scheikundeleraar dat doet als chariden niet te verwarren met het suiker hij suspensie probeert uit te leggen met klontje in de koffie behulp van caseïne en proteïne leerlingen zijn echter niet vertrouwd met het vakgebied misvattingen worden lang niet altijd opgevoelen zich dan ook het veiligst als ze de merkt omdat ze overbrugd kunnen worden exacte bewoordingen van de leraar of het door formalistisch taalgebruik leerlingen schoolboek memoriseren en het reproduce gebruiken lege woordvormen waaraan geen cetera ervan wordt nog beloond ook de betekenis gekoppeld is het grote probleem beste papagaai krijgt een tien van echte bij het leren van vakken nis is immers dat er kennisverwer

ving is hier echter geen sprake tien punten voor griffoendor professor stronk stond in het midden van de klas achter een tafel op schragen waarop zo'n twintig verschillend gekleurde paren oorwarmers lagen toen Harry zijn plaatsje tussen Ron en Hermelien had ingenomen zei Professor Stronk vandaag gaan we Mandragora's verpotten wie kan me iets vertellen over de eigenschappen van de Mandragora tot niemands verbazing schoot de hand van Hermelien omhoog Mandragora oftewel alruinwortel is een krachtig geneesmiddel zei Hermelien die zoals gewoonlijk de indruk maakte dat ze haar schoolboeken had ingeslikt het wordt gebruikt om mensen die zijn vervloekt of gedaanteveranderingen hebben ondergaan in hun oorspronkelijke staat terug te brengen uitstekend tien punten voor griffoendor zei Professor Stronk Mandragora is een essentieel onderdeel van de meeste tegengiften maar aan de andere kant is het ook bijzonder gevaarlijk weet iemand waarom Hermeliens hand schoot zo snel omhoog dat ze Harry's bril haast van zijn neus sloeg de kreet van de Mandragora kan dodelijk zijn zei ze prompt precies nog tien punten zei Professor Stronk uit J.K. Rowling Harry Potter en de geheime kamer p. 71

35e jaargang nummer 1 oktober 2005 21 taal leren en kennis de zelf te construeren abstrahering leerlingen proberen door middel van taal de rol die taal speelt in het onderwijsleerwerkelijkheid af te tasten en te interpreteren proces hangt nauw samen met de opvattingen over leren door te praten of denken die men heeft over leren en over kennis te schrijven de leraar is wordt leren opgevat als een passief recept niet langer de overdrager sociale interactie proces en kennis als een object dat kan van kennis maar de is cruciaal worden overgedragen dan wordt de rol van begeleider of facilitator leerlingen leren taal bekeken vanuit het kennisoverdracht van het actieve leerproces van en met elkaar of transmissie model en daar is melk is een proces van zijn leerlingen suspensie een goed voorbeeld van de verwoording gebeurt niet scheikundeleraar wil zijn kennis overdragen alleen door specialisten en stimuleert de leerlingen niet om zelfstandig de leraar en de schoolboekauteur maar dig na te denken over de kennis die hij aan ook door niet ingewijden in het vak mede biedt integendeel hij ziet hun inbreng als leerlingen sociale interactie is cruciaal storend voor de voortgang van de les leerlingen leren van en met elkaar en dat is nochtans is het precies dat productief hand precies ook de rol die taal bij het alledaagse leren van taal dat een belangrijke rol speelt leren speelt bij het leren hartstikke nieuw is daar een goede illustratie het leermodel dat de cruciale rol van taal en van het is een gesprek tussen drie meisjes taalgebruik in de pedagogisch didactische die in hun schrift verslag hebben gedaan van interactie erkent en waar dit referentiekader een chemische proef in het gesprek verder bij aansluit is dat van het sociaal constructivisme⁴ volgens die leertheorie is komt er af en toe tussen de leerlingen moeten leren pas effectief als de lerende de ruimte ten een uitspraak doen over een zaak waar krijgt om zelf actief kennis te construeren mee ze nog niet vertrouwd zijn en komen met andere woorden als hij zelf via een dus in taalnod terecht maar die lossen ze actieve ervaring het proces van veralgemeningszins op door zich in negatieve zin uit te spreken en abstrahering kan uitvoeren zo pro drukken met termen die ze wel kennen ze beurt de leerling vanuit het zelf exploreren kunnen de nieuwe stof nog niet benoemen en experimenteren met magneten en hefbo maar

ze brengen wel tot uitdrukking dat het men naar de achterliggende principes van weg zijn van een of meer stoffen betekent hun werking door te stoten kennis wordt dat er een nieuwe stof is ontstaan op dat dus via een inductieve en context-gebaseer moment ervaren de leerlingen de behoefte de ervaring opgebouwd waar door de cog aan een nieuwe vakterm om hun ervaringen nitieve en de talige basis wordt gelegd voor exact te kunnen verwoorden oktober 2005 nummer 1 35e jaar- gang 22 hartstikke nieuw mieke ja ja volgens mij ook dan is dat die tinbroomdamp ja volgens mij wel leraar die bruine damp mieke ja riet die tin is er toch in opgelost en toen is ie toch gaan koken mieke maar anders maar anders leraar wat is gaan koken riet dan is er een damp ontst die oplossing van tin mieke die broom dacht ik tineke dat tin verdwijnt en als de tin verdwijnt leraar en wat krijg je een kleurloze vloeistof tineke ja maar broom is helemaal niet kleurloos leraar nee tin is ook een vaste stof mieke ja even stilte in ieder geval geen tin en ook geen broom leraar dat is weg dus tineke dat is een hele nieuwe stof mieke een nieuwe stof ja leraar ja tineke ja hartstikke nieuw naar ten voorde 1994 p 111 112 elke leraar is een taalleraar matieverwerkende activiteiten waarin taal en vak volledig in elkaar overvloeien krijgen ze door de leerlingen betekenisvolle en relevan geleidelijk aan greep op nieuwe weten te ervaringen te laten opdoen zullen taal en schappelijke concepten en leren ze taal ook vakonderwijs elkaar vinden zowel taal als als een middel te gebruiken om greep te krij vakonderwijs moeten krachtige leeromge gen op de wereld niet alleen verwerven ze vingen scheppen waarin leerlingen ac- tief op die manier de nodige vakdoelen maar stukjes wereld ontdekken en zelf al luiste worden ze ook al doende taalvaardiger rend sprekend lezend en schrijvend bete zeker op dat domein waar heel wat leerlin kenis construeren door leerlingen zoveel gen zoveel problemen hebben het domein mogelijk verschillende ervarin- gen te laten van de schoolse taalvaardigheid en zo opdoen door hen te confron- teren met infor bekeken is elke leraar in feite een taalleraar rita rymenans koen van gorp harry paus rita rymenans ua ac be koen vangorp arts kuleuven ac be h paus slo nl 35e jaargang nummer 1 oktober 2005 23 noten 1 dit artikel is een licht gewijzigde versie van hoofdstuk 2 uit dertien doelen in een dozijn paus rymenans van gorp 2003 dit referentiekader voor taalcompe tenties van leraren in nederland en vlaanderen is ontwikkeld in opdracht van de nederlandse taalunie de taal- vaardigheidseisen die daarin beschreven worden zijn gerelateerd aan drie domei- nen waarin een leraar functioneert en de taken of rollen die hij daarin opneemt of vervult de leraar in interactie met zijn leerlingen de leraar in interactie met vol- wassenen in en buiten de school en de leraar als leren de het referentiekader kan gedownload worden van taalunieversum de bijdrage is gebaseerd op de volgende publicaties appel red 1994 bogaert 2001 geudens e a 1992 hajer meestringa 1995 en van der aalsvoort van der leeuw 1992 2 voorbeeld uit geudens e a 1992 3 voor- beeld uit van damme spoelders 2001 4 wie meer wil lezen over het sociaal con- structivisme verwijzen we o m naar de corte 1998 en mercer 1999 bibliografie ap- pel r red 1994 het nederlands in de niet taalvakken lezingen van de algemene con- ferentie van de nederlandse taal en letteren 1992 s gravenhage stichting biblio- graphia neerlandica bogaert n 2001 genezen of voorkomen taalbeleid en de zaak- vakken vonk 31 1 sept okt 2001 p 44 57 de corte e 1998 vijftwintig jaar onder-

zoek naar leren en instructie een per soonlijk perspectief tijdschrift voor onderwijs-
research 23 p 143 157 geudens v rymenans r daems fr 1992 nederlands in de niet
taalvakken antwerpen ufsia ictl hajer m meestringa t 1995 schooltaal als struikel-
blok didactische wenken voor alle docenten bussum coutinho oktober 2005 num-
mer 1 35e jaargang 24 mercer n 1999 samen leren de praktijk van interactief on-
derwijs utrecht sardes nelissen j b van oers 2000 reken maar reflecties op de prak-
tijk jsw boek 26 baarn bekadidact paus h rymenans r van gorp k 2003 dertien
doelen in een dozijn een refe rentiekader voor taalcompetenties van leraren in ned-
erland en vlaanderen den haag nederlandse taalunie taalunieversum org onderwi-
js publicaties taalcompetenties ten brinke s 1969 moedertaalonderwijs en toch
geen nederlands moer augustus 1969 gestencild ten voorde h h 1994 vaktermen
inbedden in levend taalgebruik in r appel red het nederlands in de niet taalvakken
lezingen van de algemene conferentie van de nederlandse taal en letteren 1992 s
gravenhage stichting bibliographia neerlandica p 99 113 van damme l spoelders m
2001 ontluikende geletterdheid over de rol van gedecontextualiseerd taalgebruik
interface journal of applied linguistics 16 1 p 3 26 van der aalsvoort m van der
leeuw b 1992 taal school en kennis bewerking van leerlingen taal en school en-
schede 1982 enschede slo valo m nederlandse taalunie 35e jaargang nummer 1 ok-
tober 2005